

MACAR TÜRKOLOGLARINA VE ARAŞTIRMALARINA DAİR

Éva CSÁKI*

Öz: Macarlar en yakın dil akrabalarından Hanti ve Mansi'lardan M.Ö. 1000 ile 500 arasında ayrılıp asla tekrar irtibata girmemişti. Bu erken dönemden itibaren ta Karpatlar Havzasına yerleşmelerine kadar hep çeşitli Türk boy ve kavimler arasında, ya da onlarla beraber göç etmişlerdi. Kültürümüzün en önemli kısmını oluşturan Macar dili, özellikle Batı Eski Türkçeden etkilenmiştir. Bu yüzden Macaristan'da Türkoloji ulusal bilim dalı olarak çok rağbet görmüştür. Maalesef bütün Macar Türkologlardan söz edemiyorum, kusura bakmayın, saygısızlık olmasın, bir çoğundan bahsetmekteyim.

Anahtar Sözcükler: Macar Türkolojisi, Macar Türkologlar, Dil Araştırmaları

On Hungary Turkologist And Their Researches

Abstract: It is a well known fact, that Hungarians got separated from their relatives sometimes between 1000-500 B.C. They never returned and had no further connections to The Chanti and Manyshi people ever after. From that early date until and after their settlement in the Carpathian Basin, Hungarians lived on or around Turkic areas and got into close contacts with them. Hungarian language as the most important part of our culture used to be influenced by Turkic especially Western Old Turkic. Therefore Turkology has always been a very important field of studies in Hungary. Even though I could not collect each researchers, let me talk about some of them.

Keywords: Hungary Turkology, Hungary Turkologist, Linguistics Researches

Macar Türkolojisinde Macarlarla Türkler arasındaki ilişkiler özel bir yer tutup, buna birçok bilim adamımız bağlı kalmıştır (bkz. Vásáry 2017: 145).

Macaristan'da Türkoloji ile ilgili çalışmalar uzun bir geçmişe uzanır. Bunun sebebini anlamak için eski Macar tarihiyle uğraşmak gerekir. Macar halkı, bağımsız bir şekilde ortaya çıkmasından itibaren Ural dağlarının güney-batı ucunda Avrasya bozkırlarında çeşitli Türk grup, kavim ve halkları arasında bulunmuştur. Bunun için Macar bilginleri kendi erken dönem tarihini anlayabilmek için millî bilim olarak Macar dili hangi Türk ağzından (Bulgarca, Hazarca, Peçenekçe, Kumanca gibi) etkilenmiş sorusuyla eski Türk lehçelerini araştırmaya başlamışlardı.

Yalnız bu konu sırf Macarların konusu değildir, aynı şekilde Türklerin de araştırmaları elzem olan bir bilim alanıdır. Bugünkü Macarcada hâlâ birçok eski Türklerden ödünç aldığımız eski Türkçe kelime muhafaza edilmişken Türkler Macarlarla ayrıldıktan sonra tarih boyunca meydana gelmiş çeşitli dillerle olan (Arapça, Farsça, Rusça, Ermenice, Yunanca, Fransızca, ve diğer) etkileşimlerden dolayı bu kelimelerin çoğunu kaybetmiştir¹.

* Phd., P. Pázmány Katolik Üniversitesi. Budapeşte / MACARİSTAN. E-posta: cskvjdt@gmail.com. ORCID ID: 0000-0002-1082-3372.

¹Eski Türkçe *bitig* 'a general word for anything written, inscription, book, letter' (Clouston 1972: 303) > Eski Macarcada *betű* 'letter' olmuş, bugünkü Türk dilinde ise Arapçadan *harf* kelimesi

17inci asır sonlarında Avrupa'da bilhassa Balkan ülkelerinde, özellikle Avusturya, Polonya, Macaristan ve Fransa'da Türkler'e karşı ilgi gittikçe büyümüşü. Örneğin millî kütüphanemiz olarak bilinen Széchenyi'de Türk dili hakkında Nicolae Illésházy'nin önemli bir eseri bulunmaktadır: *Dictionarium Turcico-Latinum*. Viyana'da 1668'de hazırlanmış bu eser birçok Türkolog tarafından incelenmiştir² (detaylı olarak Eren 1998: 38). Aynı asırdan başka bir çalışma da şudur: Jakab Harsányi Nagy: *Colloquia Familiaria Turco-Latina, seu Status Turcicus Loquens*. Tarihi bakımdan Türk dilini incelemek isteyen Türkologlar için sağlam bir kaynaktır. Biraz ses bilgisi, grameri ve diyalektolojisini içeren bu eser üzerine en önemli çalışma Hazai (1973)'nindir (detaylı olarak Eren 1998: 38-9).

Macaristan ayrıca Osmanlı araştırmalarının önemli isimleriyle övünür. İstanbul'da Osmanlı kroniklerinde Macarlar'la ilgili sayfaları Macar diline çevirip iki cilt olarak yayımlatmış. Evliya Çelebi meşhur Seyahatname'sinden de Macar topraklarındaki izlenimlerini özetlemişti.

János Repiczky (1817-1855) Macaristan başkentinde, Peşte Üniversitesinde ilk doğu dilleri hocası olarak Türk dilini de öğretmiş ve meşhur öğrencilerinden biri de Ármin Vámbéry olmuştur. Türkçe gramer kitabı ve sözlüğüyle de Türkoloji'ye katkıda bulunmuştur. Repiczky Osmanlı tarih yazarları hakkında birkaç makale yazıp, ayrıca Türk tarihçilerinin eserlerini Macarcaya çevirmiştir. János Repiczky ilk Türk dili öğretmeni olarak gösterilir. (detaylı olarak Eren 1998: 283-4, Kırbaç 2012:44, Dávid 2017:14-6).

Ármin Vámbéry (1832-1913) ise Batı Avrupa'da ve Budapeşte'de Türkoloji'nin temelini atmış bir Macar Türkoloğu olarak ün kazanmıştır. 25 yaşındayken Budapeşte'den İstanbul'a gidip Rıfat Paşa'nın evinde tarih, coğrafya ve dil dersleri vermiştir. Kendisi hacıların yardımıyla Orta Asya'yı gezen, oradaki hanlıklar ve Türk dillerinden ilk haber veren Türkolog idi. Buhara, Hive, Semerkand gibi önemli merkezleri gezen ilk Avrupalı olarak da bilinmektedir. Çağatayca üzerine makaleler yazmıştır. Türkler ve Türk diline ilişkin çabaları ve çalışmaları için Vámbéry, Macar Bilimler Akademisi'nin üyesi seçilmiştir. Hakkında daha detaylı olarak bkz. (Eren 1998: 39, 326-8; Kırbaç 2012: 44-46, 87-88; Dávid 2017: 16-24, [Vámbéry 2017]).

Vámbéry Türkler'in diyalektlerini sınıflandırırken onların etnik kökeni ve yapısına bakarak beş grup oluşturmuştur: 1. Sibirya Türkleri, 2. Orta Asya Türkleri, 3. Volga Türkleri, 4. Karadeniz çevresi Türkleri, 5. Batı Türkleri (detaylarını öğrenmek isteyenler bkz. Eren 1998: 8-10).

En önemli çalışmaları arasında: *Abuşka Çağatayca sözlüğü*, *Chagataische Sprachstudien*, *Uigurische Sprachmonumente und das Kudatku Bilig*, *Ein özbekische Heldengedicht in 76 Gesängen von Prinz Mohammed Salih von Charezm*, *Alt-osmanische Sprachstudien*, *Etymologisches Wörterbuch der turko-tatarischen Sprachen* gibi eserler yer almaktadır.

Vámbéry Osmanlı tarihiyle de ilgilenmiş, Türk tarihçilerinin makalelerini çevirip uğraşmıştır. Hatta bu konudaki tüm kaynakları sınıflandırmış. Vámbéry'nin en meşhur öğrencileri arasında József Thúry (1861-1906), Gábor Bálint (1844-1913) ve Ignác Kúnos (1860-1945) bulunmaktadır. Budapeşte Üniversitesi'nde Türkçe bölümü başkanlığını Vámbéry'den sonra Thúry yürütür. Kendisi kısa hayatında özellikle de Orta Asya erken dönemindeki Türk edebiyatlarıyla uğraşmıştı. Avrupa'daki bilgiler

kullanılmaktadır. Tıpkı Eski Türkçedeki *sa:v* 'a speech' (Clauson 1972: 782) > Eski Macarca'ya *szó* [so:] 'word' olarak yerleşmesi gibi ve hâlâ ikisini de o şekilde ve o anlamla kullanmaktayız.

² Németh (1970).

arasında bu bakımdan öncülük yapmış, Macarlar'a Ali Şir Nevayî'nin 19uncu asırdaki Rus ve Fransız tanıtımından başka birçok Türk edebiyatçısını ve genel olarak da ilk Türk edebiyat tarihini (başlangıcından 1900'a kadar) kazandırdı. Thúry ayrıca *Török történetirök* adı altında Osmanlı tarihçilerinin eserleriyle Macar araştırmacılarının yardımına koşmuş. Önemli başka bir eseri ise Macarca – Türkçe Karşılaştırmalı Sözlük'tür, yalnız bu da rafta kalmıştır.

Hakkında daha detaylı bir şekilde bkz. (Kırbaç 2012: 91; Aslan 2016: 55-84; Dávid 2017: 24-5).

Kont Géza Kuun (1838-1905) Göttingen Üniversitesi Şarkiyat Bölümünde Arapça, Farsça ve Türkçe okumuş, Venedik'teki St. Marcus katedrali arşivinde bulunan Codex Cumanicus'u 1880'de Latince yayımlamıştır (bkz. Aslan 2016: 55-84).

Gábor Bálint (1844-1913) Kafkaslar'daki saha araştırması sırasında elde ettiği izlenimlerini kaleme dökmüş. Volga boyu Kıpçak halklarına ait gelenek, sözlü tarih, halk edebiyatı gibi derlemelerin temelinde sözlük de yazmıştır. Çalışmalarından ilk doktora tezini yazdığım da çok faydalandı. Kendisi Kazan Tatarcası üzerindeki (dil, gramer, halk edebiyatı derlemeleri ve sözlük) çalışmalarıyla ün kazanmıştı. Berta, Á. (1988): *Wolgatatarische Dialektstudien* adıyla bunu yeni bir önsözle tekrar çıkartmıştır.

Ignác Kúnos (1860-1945)'un folklor çalışmaları büyük önem taşımaktadır. Balkan Türk lehçelerini araştırıp Adakale'de 1906-7'de halk edebiyatı derlemelerini yapmış. Ölümünden elli sene sonra Türkiye'de yaptığı çalışmalarından İstanbul Üniversitesi'ndeki derslerinden bir kitap çıktı. Kendisi ayrıca Wilhelm Radloff'un neşrettiği *Proben der Volksliteratur der türkischen Stämme Süd-Sibiriens* adlı halk edebiyatı derlemeleri dizisinin 8ci bölümüne editörlük yaparak katkıda bulunmuştur.

Hakkında daha detaylı bkz. Kırbaç 2012: 71, 89-90.

Bernát Munkácsi (1860-1937) Macar dil bilgini olup eski dil ilişkilerinin izlerini araştırmıştır. Bu yüzden de Çuvaşça ve Volga boyu Kıpçak dilleri alanında özellikle folklor ağırlıklı çalışmaları bulunur. (detaylı olarak bkz. Eren 1998: 229-30, Bayram 2011: 93-5).

József Thúry (1861-1906) Vámbéry'den sonra Budapeşte Üniversitesinde Türkoloji Bölümünün başkanlığına uygun görülmüştür. Yalnız resmî tayini çıkmadan vefat etmişti. Kendisi özellikle Orta Asya Türk dilleri ve edebiyatıyla ün kazanmıştı. Onları Avrupa'ya ilk tanıtan bilgin olup Macar Bilimler Akademisi'nin haberci üyesi idi.

Vilmos Pröhle (1871-1946) bir Macar Türkolog olarak Volga boyu Kıpçak lehçelerinden Tatar ve Başkurt dilleriyle, daha sonra ise Karaçay-Malkarca ile uğraşmış, derledikleri metinlerin gramer ve kelime hazinesinden sözlük çıkartmıştı. Gençken Türkiye ve Rusya'da birçok alan çalışmasını gerçekleştirdi (detaylı olarak bkz. Eren 1998: 39, 260-1).

Zoltán Gombocz (1877-1935) Türkoloji için büyük çabalar sarf etmiş ve Finlandiya'da çıkarttığı *Die bulgarisch-türkischen Lehnwörter in der ungarischen Sprache* (1912) adlı eseriyle yeni bir araştırma alanına dikkat çekmiştir. Bu makalesinde Macarların yurt tuttıkları tarihten önce alıntıladıkları Türkçe kelimeler üzerine dikkat çekmişti.(Hakkında daha detaylı olarak bkz. Yılmaz 2011: 265, Kırbaç 2012: 46, 92).

Türkolog Gyula Mészáros (1883-1957) Çuvaş folkloru ile ilgili yaptığı alan araştırmalarıyla meşhurdur. Çuvaş ve Tatarların yaşadığı bölgeleri gezip, gelenek ve inanışlarıyla ilgili (masal, atasözleri, bilmece, türküler, vs.) derlemelerinin temelinde monografılar ve sözlük çıkartmıştır. Kendisi ayrıca Ankara Etnografya Müzesi'nin

kurucusuydu. Hayatı New York'ta son bulmuştur. (daha detaylı olarak Bayram³ 2011: 95-100).

Gyula Moravcsik (1892-1972) Bizans tarihi, kültürü ve dili ile ilgili araştırmalarıyla ün kazanmış ve Budapeşte Üniversitesi'nde profesörlük yapmıştır. Türkoloji bakımından en önemli eseri şudur: *Byzantinoturcica I. Die byzantinischen Quellen der Geschichte der Türkvölker.II. Sprachreste der Türkvölker in den byzantinischen Quellen* (detaylı olarak bkz. Eren 1998: 227-8.).

Gyula Németh (1890-1976) tanınmış bir Türkolog olup, Budapeşte Üniversitesi Türk Filolojisi ve Eski Macar Tarihi Bölümünün elli sene(1915-1964) başkanlığını yürütmüş, kendisine de Türk asıllı olarak bakmıştı. Sonraki dönemlerde dünyanın en önemli Türkoloji merkezinde profesörlük ya da bölüm başkanlığı gibi bir görevde bulunan kişi büyük bir ihtimalle Németh'in eski öğrencilerinden biriymiş. Türkoloji alanında özellikle de dil tarihi, gramer, lehçeler bilhassa Balkanlar'daki çağdaş Türk lehçeleri gibi alanlarda önemli kitap ve makaleler yazmıştır. 1954-56 arasında Sofya Üniversitesi Türkoloji Bölümünde dil tarihi ile diyalektolojisi üzerine dersler vermiş, saha derlemeleri için birçok meslektaşını (Caferoğlu, Kakuk, Hazai, Eckmann, Mollova, Eren vs.) çağırıp onlara metodoloji göstererek katkıda bulunmuştur. Yine de en önemli eserleri olarak Macarların etnojenezisi konusundaki araştırmaları kabul edilir (hakkında daha detaylı olarak bkz. Eren 1998: 15, 232-241; Kırbaç 2012: 67, 72, 95-6).

Lajos Ligeti (1902-1987)'nin asıl bölümü Paris Sorbonne Üniversitesinde Şinoloji idi, ama daha sonra Altay dillerine dönüp İç ve Dış-Moğolistan'da, sonra ise İç ve Orta Asya'da da saha çalışmaları gerçekleştirmiştir. Afganistan topraklarında yaşayan Moğol ve Türk lehçelerinden derlemeler yapıp makaleler çıkartmıştır. Macar Bilimler Akademisi'nin asbaşkanı olarak en önemli bilimsel Şarkiyat dergimiz olan *Acta Orientalia*'nin kurucusudur. Unutulmuş Çin kaynaklarını tarayıp Türk – Macar ilişkilerine önem vermiştir. Ölümünden birkaç hafta önce çıkan eseri bu konuda en önemli çalışmalardan biri olarak kabul edilir: *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. 'Yurt tutuş öncesi ve Arpad hanedanlarının dönemindeki Macar – Türk ilişkileri' adlı bu kitapta Ligeti elli yıl boyunca topladığı veriler sayesinde bazı eski etimolojileri düzeltip yeni önerilerde bulunmuştur. Hem Macar hem Türk dili tarihini göz önünde bulunduran dilciler için tarihî bir eserdir.

Hakkında detaylı olarak bkz. (Yılmaz 2011: 266-7; Kırbaç 2012: 102-3).

Lajos Fekete (1891-1969) Macar topraklarında Osmanlı İmparatorluğu'nca hazırlanmış Türkçe belgelerin meşhur uzmanıdır. Budapeşte Türkolojisi'nde paleografi eğitiminin temellerini atmıştır. *Die Siyaqat-Schrift in der türkischen Finanzverwaltung. Beitrag zur türkischen Paläographie mit 104 Tafeln* adlı eseri Türk diplomatığının el kitabı olarak bilinir.Hakkında daha detaylı olarak bkz. (Eren 1998: 43-4, 232-241; Kırbaç 2012: 67, 97).

László Rásonyi (1899-1984) bilim çevrelerinde Türk onomastiği alanındaki çalışmalarıyla tanınmıştır. Ankara DTC Fakültesi'nde Hungaroloji Kürsüsü'nün kurucusudur. 20nci yüzyılın en meşhur Macar bestecilerinden Béla Bartók'u Anadolu sahasında Türk halk müziği derlemeleri yapmak için ikna etmiştir. Daha detaylı bkz. (Kırbaç 2012: 47, 100-101).Rásonyi'nin onomastiğinin düzenlenmesi ve baskıya

³ Bayram (2011) makalesinde pek büyük bir iş sonucunu özetlemiş. Yalnız özetinde „Avrupalı olmayan Macarlar” (Bayram 2011:87)dan bahsetmiştir, oysa Macarlardan ilk ortaya çıktıkları andan itibaren – ki bunlar Müslüman kaynaklarıdır – Avrupa içinde, bir Avrupa halkı olarak bahsedilmektedir.

verilmesi Imre Baski tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu eser Amerika'da Indiana Üniversitesi'nde D. Sinor desteğiyle yayımlandı.

János Eckmann'ın (1905-1971) birkaç Balkan Türk ağızı üzerine, Türk dili tarihiyle ilgili birçok eseri vardır. Hem Ankara hem İstanbul Üniversitesi'nde hocalık yaptıktan sonra Amerika'da Türkoloji profesörü olmuştur. Birçok çalışması Karahanlı, Harezmi, Çağatay dönemleri üzerine incelemeleri içermektedir.

Hakkında detaylı olarak bkz. (Eren 1998: 44-5; Kırbaç 2012: 48, 104-5; Sertkaya 2012: 1-12; Eraslan 2016: 153-4).

Tibor Halasi-Kun (1914-1991) da Eckmann gibi Macaristan'dan Türkiye yoluyla Amerika'da (New York'ta Columbia Üniversitesi Yakın Doğu Dil ve Kültürleri Bölümü başkanı) meşhur bir Türkolog olduktan sonra Peter Golden ile *Archivum Eurasiae Medii Aevi* dergisini yayımladılar. Çalışmaları dil bilimden, Osmanlı dönemi defterlerinin araştırılmasına kadar çok geniş bir sahayı içermektedir.

Hakkında bkz. (Eren 1998: 45, 96-7); (Kırbaç 2012: 47, 109-10).

Dénes Sinor (1916-2010) Macar Türkologları arasında yer almalı, oysa Indiana Üniversitesi'nde Bloomington'da çalışma hayatını sarf etti. PIAC adlı her sene düzenlenen uluslararası Altay dilleri kongresi Sinor'un rüyasından ortaya çıkmıştı.

Ödön Schütz (1916-1999) en önemli çalışmalarını Ermeni Kıpçakça dil yadılarıyla ilgili çıkartmış olan bir Macar Türkologdur. En büyük Ermeni arşivlerinde araştırmalar yapmıştır. Detaylı olarak bkz. (Eren 1998: 46)

Zsuzsa Kakuk (1925-) Ligeti'nin öğrencilerinden olup 1964'te Budapeşte Üniversitesi Türkoloji bölümü başkanı seçilmiştir. Balkan ve diğer Türk ağızlarıyla uğraşmış, Türk halk edebiyatıyla meşgul olmuştur. Hakkında detaylı olarak bkz. (Eren 1998: 46-7; Kırbaç 2012: 48, 73, 121-2).

Gyula Káldy-Nagy (1927-2011), Zsuzsa Kakuk'un öğrencisidir ve sonraki nesilden Géza Dávid (1949-), Mária Ivanics, yine sonraki nesilden Pál Fodor, János Hóvári ve Gábor Ágoston kendi öğrencileri olup aynı şekilde Osmanlı belgelerinin Macaristan'daki en meşhur bilginleridir.

András Bodrogligeti de Budapeşte Türkolojisi'nden mezun olup Amerika'da Türkoloji profesörü olmuştur. En meşhur çalışmaları Çağatayca ve Codex Cumanicus'la ilgilidir. (Eren 1998: 47)

László Vikár (1929-2017) bir etnomüzikologdur. Karşılaştırmalı müzik araştırmalarına Çuvaşlar, Tatarlar ve Başkurtlar arasındaki saha derlemeleriyle başlamış. Her seferine bir dilci arkadaşı olan Gábor Bereczky ile yola çıkmıştır. (bkz. Bayram 2011:101-108)

György Hazai (1932-2016) deminkilerle aynı sınıftandır. Mezun olduktan sonra Sofya'da hocalık yapmış, sonra Macar Dilbilgisi Enstitüsü'nde Türkolog olarak çalışmıştı. 1957-59 yıllarında Sofya Üniversitesi'nde Türkoloji'ye giriş, Türk ağızları gibi dersleri vermişti. 1963'te Berlin Humboldt Üniversitesi'nde doçent olup, on bir yıl boyunca Turfan araştırma grubu başkanlığını yürütmüştü. Macar Bilimler Akademisi üyesi ve Almanca eğitim veren Andrassy Üniversitesi kurucu profesörü (2000-2003) olmuştur. Balkan ağızlarıyla ve Türk yazılı kaynaklarıyla çalışmıştır. 1975'ten beri de *Turkologischer Anzeiger* adlı bir referans dergisini çıkartmıştı. Hakkında daha detaylı bir şekilde bkz. (Kırbaç 2012: 47, 67, 73, 134-5.)

Edit Tasnádi (1942-) Budapeşte'de Türkoloji'den mezun olduktan sonra Macar Radyosu Türkçe yayınlar şubesinde, Ankara Üniversitesi Hungaroloji bölümünde yabancı uzman olarak çalışmış. Bundan başka özellikle Türk edebiyatıyla,

Macarcadan Türkçeye ve Türkçeden Macarcaya çeviriler yapmış.Hakkında daha detaylı bir şekilde bkz. (Kırbaç 2012: 148-9.)

József Torma (1943-2000) Szeged Üniversitesi Altayistiğinden mezun olduktan sonra diplomat olup Türkiye ve Kazakistan'da büyükelçi oldu. Başkurtistan'da ise halk tedavi yöntemleri üzerine Hisametdinova ile sahaya çıkıp araştırmalarda bulunmuştur. Kazakistan'ı da bu amaçla gezmiş, yalnız aramızdan çok erken ayrılmıştır.

Kendisi de Kıpçak kökenli olmaktan gurur duyan, István Mándoky Kongur (1944-1992) Budapeşte Üniversitesi'nde Gyula Németh'in öğrencisi olarak Türkoloji'den mezun olmuştur. Balkanlar'daki Tatar lehçeleri ve diğer Kıpçak ağızları üzerine araştırmalar yapmıştır. Atalarının tarihini, kültürünü, geleneklerini araştırdığı özel bir folklor alanı vardır. Maalesef derlediği malzemenin çoğunu rafta bırakıp yayımlamamıştır⁴. Macaristan topraklarında kaybolup asimile olmuş Kuman halkının dil yadigarlarını vefatından sonra J. Bartha yayımlattı. *Kunok és magyarok* 'Kumanlar ve Macarlar' adlı kitabını Á. Molnár 2012'de çıkartmıştır.Hakkında detaylı olarak bkz. (Eren 1998: 216-8).

István Vásáry (1945-) Gyula Németh'in öğrencisi olarak özellikle eski Türk – Macar ilişkileri, Ermeni Kıpçakçası, Bozkırlardaki eski tarihi, Altın Ordu dönemi olayları üzerine çalışmış. Altın Ordu kançılıryası adlı doktora tezine daha sonra da dönüp eski Orta Asya Türk halkları tarihini de yazmıştır. Eski Türk – Moğol dil ilişkileri, eski Türk – Macar dil ilişkileri gibi son derece önemli çalışmaları vardır. 2003'ten beri *Acta Orientalia*'nın redaktörlüğünü yürütmektedir.Hakkında daha detaylı bir şekilde bkz. (Eren 1998: 48, 329-31; Kırbaç 2012: 155-6).

András Róna-Tas (1931-) Szeged şehrindeki Altayistik kürsüsünün kurucusudur. Lajos Ligeti ve Gyula Németh'in öğrencisi (ve benim de saygıdeğer profesörüm) Volga boyu Kıpçak Türk dillerine, Çuvaşçaya büyük önem verdiği için burada saha çalışmalarını da gerçekleştirdi. *An Introduction to Turcology* adlı eserinden sonra Çuvaşça okuma kitabı, Macarların eski tarihini anlatan *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages An Introduction to Early Hungarian History* (1999) adlı çalışmalarını yayımladı. En son ise aynı sınıfta okuduğum merhum Árpád Berta ile Macarcadaki Türk dilinden alıntı kelimelerin etimolojik sözlüğünü hazırlayıp, *West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian I-II.* adlı muazzam bir eser çıkarmıştır. Detaylı olarak (Eren 1998: 30, 329-31; Yılmaz 2011: 266-7; Bayram 2011: 108-111).

Mária Kenessey Bakü Üniversitesi Türkoloji Bölümünden mezun olduktan sonra Budapeşte Üniversitesi Türkoloji Bölümünde Modern Türk Dili adlı dersi vermiştir. Hem Türkçe hem Azerice konuşma kitapçığı yazmıştır.Detaylı olarak (Eren 1998: 31).

Árpád Berta (1951-2008) genç yaşında aramızdan ayrılmış bir Türkolog ve Slav dillerinin tarihçisidir. Szeged Üniversitesi Altayistik bölümünde Róna-Tas'tan sonra başkanlık yapmış ve Edebiyat Fakültesi dekanı da olmuştur. En önemli çalışmaları Orta ve Modern Kıpçak dillerinin tarihiyle ilgili ve üzerinde Róna-Tas'la ortak çalıştıkları Batı Eski Türkçe (West Old Turkic) adlı eserleridir. Macarcadaki Türk Alıntı Kelimeleri adlı kitabından başka Türk dillerinin tarihiyle ilgili birçok kitapları ve çok sayıda makalesi çıkmıştır. Daha detaylı olarak bkz. (Yılmaz 2011: 261-70).

Géza Dávid (1949-) en çok Osmanlı İmparatorluğu tarihi ile ilgili kitap ve makaleleriyle ün kazanmıştır. Budapeşte'de ELTE Üniversitesi Türkoloji bölümünde uzun yıllar boyunca başkanlık yapmıştır. Türk Tarih Kurumu şeref üyesi seçilmiş olan G. Dávid ayrıca şarkiyat araştırmalarının [Keletkutató] en seçkin Macarca dergisinde editörlük yapmıştır.

⁴ Nihayet o da çıkmıştır Molnár (ed.)(2021).

Mária Ivanics (1950-) Budapeşte Türkoloji'sinden mezun olup Altın Ordu ve Kırım hanlığı tarihine büyük önem vermiştir. Bu konuda çok sayıda kitabı ve makaleleri çıktı. Szeged Üniversitesinde A. Róna-Tas'tan sonra Altayistik bölümünü bir de Akademik araştırma gurubunu yönetti.

Ádám Molnár (1951-) Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümünden mezun olup Orta Asya'daki yağmur duası geleneği üzerine araştırma yapmıştır. *Şaman* adlı dergisinden başka Türkoloji önderlerinin kitaplarını çıkartmaktadır.

Dilci Klára Agyagási'nin (1952-), hem Slavistik hem Türkoloji alanında büyük çalışmaları var. Saha araştırmaları sonucu Çuvaş okuma ve konuşma kitabından başka Volga boyu Türk ve Fin Ugor lehçeleriyle uğraşmıştır.(Bayram 2011: 113-5)

Imre Baski (1951-) ELTE Budapeşte Üniversitesi mezunu Kuman Türk kökenli bir Türkolog oluyor. En çok Kıpçak halklarının folklor ve dilleriyle uğraşan Baski ayrıca yer ve özel adlarıyla meşguldür. Rásonyi'nin yarıda kalmış yer adları araştırmasını Baski devam ettirmiştir(Hakkında daha detaylı bir şekilde bkz. Kırbaç 2012: 168-9).

János Sipos (1953-) Szeged Üniversitesi Altayistik bölümünde Türkoloji doktorasını aldı. A. Róna-Tas ve L. Vikár'ın ilk PhD öğrencisi olup Bartók'un 1936 Anadolu derlemesini yeniden daha geniş olan kendi saha çalışması sonucu elde ettiği derlemesiyle karşılaştırdı. Ondan sonra artık muazzam Türk Dünyasını gezmeye başlayıp, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Kafkaslar'daki Karaçay-Malkar Bölgeleri, Türkmenistan vb yerlerde derlemelerini belgeledi. Kayıtlarını notaya alıp yirmiye yakın bilimsel monograf kitap ve yüzlerce makale yazmıştır. Macar Sanat Akademisi üyesi seçildi, ayrıca Ankara Üniversitesi fahri doktorudur. http://zti.hu/sipos_gyujtesek (bkz. Bayram 2011: 114-5).

Judit Szalontai-Dmitrieva (1953-) Çuvaşlara Macar Türkolojisini tanıtan faaliyetlerinden ötürü bitki adları ve şaman konulu çalışmaları bulunmaktadır. Klára Agyagási ile beraber hazırladığı kitabından başka Yabancı Bitkilerinin Çuvaş Halk Adlandırmaları, Çuvaş büyücü kelimesinin etimolojisi gibi eserleri vardır (Bayram 2011: 115-6).

Éva Csáki (1953-) Szeged Üniversitesi Altayistik bölümünden A. Róna-Tas'ın talebesi olarak Volga boyu Kıpçak lehçelerini araştırmak için Kazan Üniversitesi'ne gönderilmiştir. D. G. Tumaşeva sayesinde arşivlerde çalışma fırsatını yakaladı. Mezun olduktan sonra Budapeşte Üniversitesi'nde György Kara yönetimindeki İç Asya bölümünde Moğol dili tarihi, Orta Moğolca, Budist metinleri gibi dersler aldı. Macar Bilimler Akademisi Şarkiyat Kütüphanesi'nden Moğolistan Akademisine gönderildi. Başta Türkiye olmak üzere Moğolistan, Kazakistan, Kırgızistan, Tataristan, Azerbaycan'da da araştırmalarda bulunmuştur. Türkçe – Macarca ve Macarca – Türkçe Sözlükleri leksikoloji sahasındaki çalışmalarının devamı oldu. Kıpçak dillerindeki Orta Moğolca alıntı kelimeleri ve Macarcadaki Eski Türkçe kelimeleriyle leksikoloji sahasında araştırmaları vardır. Alevi ve Bektaşî ritüelinde nefes ve semahları derleyip karşılaştırmalı araştırmalar yapmıştır. En son çalışması Á. Sipos'la birlikte çevirdiği *Türk Dünyasından 77 halk masalı*. Her daim Macar ve Türk kültüründeki ortaklıkların peşinde olup bu benzerlikleri araştırmaktadır.Hakkında daha detaylı bir şekilde bkz. (Kırbaç 2012: 176).

Pál Fodor (1955-) tarihçi, Osmanlı tarihinin detaylarıyla meşguldür. Birçok bilimsel derginin editor heyetinde bulunmaktadır. Macar Bilimler Akademisi Felsefe Bilimi Enstitüsü eski müdürü, Ankara Üniversitesi fahri doktorudur. Birçok kitabı ve bilimsel makalesi vardır. Hakkında daha detaylı bir şekilde bkz. (Kırbaç 2012: 183-4).

János Hóvári (1955-) tarihçi ve diplomat, özellikle Mohaç ve Süleyman projesiyle ün kazanmıştır. Şimdilik Türk Akademisi Budapeşte merkezinin müdürlüğünü yapıyor.

Éva Nagy (1955-) özellikle Çağataycadaki Moğol etkisiyle ün kazanmıştır. Ankara Üniversitesi'nde hocalık yapmış, hâlâ Szeged Üniversitesi Altayistik Bölümünde hizmet etmektedir.

Benedek Péri (1966-) Budapeşte Üniversitesi Türkoloji, Farsça ve İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezundur. PhD tezinin adı: Hindistan'da Türk Dili ve Edebiyatı: Mirza 'Ali-baht Gurgani Azfari ve Mizan at-Turki. Şimdi ise Türkoloji bölümünün başkanlığını yürütmektedir. Hakkında daha detaylı bir şekilde bkz. (Kırbaç 2012: 201-2).

Dávid Somfai Kara (1969-) daha çok folklor ve geleneklerin peşinde olan bir Macar Türkologu ve Moğolistidir. Macar Folklor Enstitüsü'nün araştırmacısı olarak yirminci yüzyılın elli yıllarında Sibiryâ şamanlarından kayıtlar yapan Diószegi külliyyatının editörlüğünü yapmıştır. Kendisi ise 1994 ve 2015 arasında Çin (Xinjiang, Qinghai, Gansu, İç Moğolistan), Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Moğolistan, Rusya (Sibiryâ, Ural Kafkaslar)'da derlemeler yapmıştır.

Son olarak Balázs Sudár (1972-) ise Eski Macar tarihiyle ve edebiyat tarihiyle uğraşmakta, müzisyen bir Türkologdur. Eski Macar Tarihi araştırma grubunun başkanıdır.

Kaynakça

- Agyagási K. (1977). *Pápay József csuvas hagyatéka. Naplórészlet, csuvas szójegyzék* [‘J. Pápay’nın Çuvaş Yadıgarı. Günlüğünden parçalar, Çuvaş Sözlüğü’]. (Bibliotheca Pápayensis VII) Debrecen.
- Agyagási, K. (2019). *Chuvash Historical Phonetics. An areal linguistic study with an appendix on the role of Proto Mari in the history of Chuvash Vocalism*. (Turcologica 117) Wiesbaden.
- Aslan, M. (2016). Excerpt from the Correspondence of famous Orientalists. Géza Kuun and József Thúry. *Studia et Documenta Turcologica* 2015-16(3-4), 55-84.
- Aslan, M. (2016). György Hazai (1932-2016). *Studia et Documenta Turcologica* 2015-16:3-4. pp. 347-349.
- Baski, I. (2004). I. Kúnos Kırım Tatarca folklor metinlerinin ağız özellikleri üzerine. In: *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, I. cilt. (Türk Dil Kurumu Yayınları 855/1) Ankara, pp. 391-404.
- Bárcki G. – Benkő L. – Berrár J. (1967). *A magyar nyelv története*. [Macarca dil tarihi] Budapest.
- Bayram, B. (2011). Macar Türkoloji Araştırmalarında Çuvaş Folkloru. *Türkbilgi*, 22, 87-120.
- Bereczki G. (1983). A török nyelvek hatása a magyarra. [Türk dillerinin Macar diline etkisi hakkında] *MSFOu*. 185, 59-72.
- Bereczki G. (1996). A magyar nyelv finnugor alapjai. [The Finno-Ugrian Background of Hungarian language] Budapest.
- Berta, A. (1988). Wolgatarische Dialektstudien. Textkritische Neuausgabe der Originalsammlung von G. Bálint 1875-76, (*Oriental Studies* 7) Budapest.
- Berta, Á. (2002). *Türkçe Kökenli Macar Kavim Adları*. Çev.: Demir, N. - Yılmaz, E. Ankara.
- Berta, Á. (2011). *Studies in Turkic Etymology*. L. Johanson – A. Róna-Tas. (eds), (*Turcologica* 85) Wiesbaden.
- Csáki, É. (2000). Eren, H. (1999). Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü. Review article. *AOH*. 53(3-4), 249-255.
- Csáki, É. (2002). Turkic and Mongolian loan suffixes. A glimpse at the history of the research on Turkic and Mongolian loan suffixes. In: *Proceedings of the 7th International Congress of Mongolists*, 12-16 August 1997. Ulaanbaatar. pp. 302-312.
- Csáki, É. (2002a). On Turkic lexical stock. (reviews) *AOH*, 55(4), 417-422.

- Csáki, É. (2004). Türk dilleri ile Macarca'da ismin ablatif halinin paralel şekilleri ve kullanışı. In: *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I-II*. 20-26 Eylül 2004. (Türk Dil Kurumu Yayınları 855/I-II) Ankara. pp. 677-688.
- Csáki, É. (2004a). Macarlar'ın eski tarihine, eski Türk – Macar ilişkilerine dair. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi* 2004(30), 187-191.
- Csáki, É. (2006). *Middle-Mongolian Loan-words in Volga Kipchak Languages*. (Turcica 67) Wiesbaden.
- Csáki, É. (2007). +nAn as ablative case suffix in Hungarian and Turkic languages. In: *Csepregi M. – Masonen, V.* (eds): *Grammatika és kontextus. Új szempontok az uráli nyelvek kutatásában*. (Urálisztikai tanulmányok 17.) Budapest. pp. 55-66.
- Csáki, É. (2011). Macarca'daki Yer Adları ve Ad Verme Geleneklerine Dair. In: *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Hungaroloji Bölümü 75ci Yıldönümü Sempozyumu*, Ankara.
- Dávid, G. (2017). Osmanlı tarih yazarlarının ilk Macarca çevirmenleri: János Repiczky, Ármin Vámbéry ve József Thüry. In: [Vámbéry, Á.] *Ölümünün 100. Yılında Ármin Vámbéry Anna Toplantısı Bildirileri*. Ankara 6-7 Eylül 2013. (Türk Dil Kurumu Yayınları 1208) Ankara. pp. 13-26.
- Dmitrieva, Ju. – K. Agyagási (2001). *Hungaro-Tschuwaschica Annotirovannyj Bibliografičeskij Ukazatel' Issledovaniy Vengerskih Učenyh XIX-XX vv. Čeboksary*.
- Eraslan, K. (2016). Türkolog János Eckmann Hakkında. In: Turan, F. (ed.): *Uluslararası Türkçenin Batılı Elçileri Sempozyumu Bildirileri*, (5-6 Kasım 2012 İstanbul) (Türk Dil Kurumu Yay. 1172) Ankara. pp. 153-154.
- Eren, H. (1987). Lajos Ligeti (1902-87). *Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Bülteni* 7. pp. 29-34.
- Eren, H. (1998). *Türklük Bilimi Sözlüğü. I. Yabancı Türkologlar*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları 705, Ankara.
- Fodor P. (1997). Együtmüködés és válság a 15-17. századi oszmán-zsidó kapcsolatokban. *Századok* 131(4), 895-922.
- Fodor P. (2001). *A szultán és az aranyalma*. Budapest.
- Fodor, P. (2016). *İmparatorluk Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı*. İstanbul.
- Golden, P. B. (1992). *An Introduction to the History of the Turkic Peoples. Ethnogenesis and State-Formation in Early Modern Eurasia and the Middle East*. (Turcologica 9), Wiesbaden.
- Halasi Kun, T. (1942). *Monuments de la langue tatare de Kazan. Analecta Orientalia memoriae Alexandri Csoma de Kőrös dicata*. (Bibliotheca Orientalis Hungarica V.) Budapest, pp. 138-155.
- Harmatta J. (1983). Az avarok nyelvének kérdéséhez. *Antik Tanulmányok*, 30, 71-84.
- Hazai Gy. (1972). Harsányi-Nagy Jakab latin betűs török szövegei. *Nyelvtudományi Közlemények*, 74(2), 417-427.
- Hazai, [Gy.] G. (1973). *Das Osmanisch-Türkische im XVII. Jahrhundert Untersuchungen an den Transkriptionstexten von Jakab Nagy de Harsány*. (Bibliotheca Orientalis Hungarica XVIII) Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Hazai, Gy. (1990). Macaristan'da Türkoloji. *Türk Dili* 1:461, 201-210.
- Ivanics M. (2017). *Hatalomgyakorlás a steppén. A Dzsingisz-náme nomád világa*. (Magyar Történelmi Emlékek. Értekezések), Budapest.
- Johanson, L. – Csató, Á. É. (1998). *The Turkic Languages*. Routledge Language Family Descriptions, London and New York.
- Johanson, L. (2001). Discoveries on the Turkic Linguistic Map. (Swedish Research Institute in Istanbul. Publications 5), Stockholm. *Türk Dili Haritası Üzerinde Keşifler*. Çev.: Nurettin Demir – Emine Yılmaz. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Kakuk, Zs. (1981). Hungarian Turcology 1945-1974. *Bibliography*. (Oriental Studies 5), Budapest.
- Káldy-Nagy Gy. (1971). *Kanuni Devri Budin Tahri Defteri 1546-1562*. Ankara.
- Kırbaç, S. (Ed.). (2012). *Balkan Türkoloji Tarihçesi ve Balkan Türkologları*. Ankara: T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları 3382.

- Kincses-Nagy, É. (2018). *Mongolic Copies in Chagatay*. *Turcologica 115*, Wiesbaden.
- Kiss J. – Pusztai F. (eds) (2003). Magyar nyelvtörténet [History of Hungarian Language]. *Osiris Tankönyvek*, Budapest.
- Kovács E. (2003). *Népköltészet, jelző és asszociáció 1. Folk poetry, epithets and associations of ideas of Eastern European and Turkic people 1*. Budapest - Debrecen.
- Kovács E. (2005). *Török népdalok Európától Szibériáig. A magyar népköltészet török kapcsolatairól*. Debrecen.
- László Gy. (1943). *A magyar őstörténet régészete*. In: Ligeti L. (ed.) (1986). *A magyarság őstörténete*. (Az Akadémiai Kiadó Reprint Sorozata) Bp. pp. 191-207.
- László Gy. (1999). *Múltunkról utódainknak I-II. Magyarok honfoglalása – Árpád népe*. Budapest.
- Ligeti L. (1986). *A magyar nyelv török kapcsolatai a honfoglalás előtt és az Árpád-korban*. [Macar dilinin Türk İlişkileri yurt tutuş öncesi ve Arpad döneminde] Budapest.
- Ligeti L. (1986a). *A pannóniai avarok etnikuma és nyelve*. *Magyar Nyelv*, 82, 10-17.
- Lükő G. (1934). *Havasalföld és Moldva népei a X-XII. sz-ban*. *Ethnographia – népelet*. pp. 93-94.
- Mándoky Kongur, I. (1975). *Büyük-Kumanistan ve Küçük Kumanistan Ağızlarında Kuman Asıllı Unsurlar*. 1972 I. *Türk Dili Bilimsel Kurultayına Sunulan Bildiriler*, Ankara pp. 321-329.
- Mándoky Kongur, I. (1976). *Die Etymologie eines ungarischen Pflanzennamens kumanischen Ursprungs*. *Hungaro-Turcica*. Budapest, pp. 249-254.
- Mándoky Kongur I. (1993). *A kun nyelv magyarországi emlékei. Keleti örökségünk 1*, Karcag.
- Mándoky Kongur I. (2021). *Newcomers from the East. Hungarians and Kipchak-Turks in Europe*. *Bibliotheca Turcica 1*, Budapest.
- Mészáros Gy. (1909). *Csuvas népköltési gyűjtemény [Çuvaş Folkloru Derlemesi]. I. A csuvas ösvallás emlékei 'Eski Çuvaş Dininin Hatıraları'*. Budapest.
- Munkácsi B. (1887). *A csuvas sámán neve [Şamanın Çuvaşça Adı]*. *Nyelvtudományi Közlemények* 32, 483-4.
- Németh Gy. (1930). *A honfoglaló magyarság kialakulása [Yurt Tutan Macarların Ortaya Çıkması]*, Budapest.
- Németh, [Gy.] J. (1970). *Die türkische Sprache in Ungarn im siebzehnten Jahrhundert*. *Bibliotheca Orientalis Hungarica XIII*, Budapest.
- Pröhle V. (1905). *Baskir nyelv tanulmányok. Keleti Szemle V.*, 228-271.
- Rásonyi L. (1981). *Hidak a Dunán*. Budapest.
- Rásonyi, L. (1988). *Tarihte Türklük*. Ankara.
- Rásonyi, L. – Baski, I. (2007). *Onomasticon Turcicum. Turkic Personal Names as collected by László Rásonyi*. Vol. I-II., *Indiana Univ. D. Sinor Institute for Inner Asian Studies*, Bloomington, Indiana.
- Róna-Tas, A. (1988). *Ethnogenese und Staatsgründung. Die türkische Komponente in der Ethnogenese der Ungartums*. *Reinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften 78. Studien zur Ethnogenese 2*, pp. 33-45.
- Róna-Tas, A. (1999). *Hungarians and Europe in the Early Middle Ages. An Introduction to Early Hungarian History*, Budapest.
- Róna-Tas, A. – Berta, Á. (2011). *West Old Turkic. Turkic Loanwords in Hungarian I-II*. *Turcologica 84*, Wiesbaden.
- Sertkaya, O. (2012). *János Eckmann. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 21, 1-12.
- Sipos J. (1988). *Újabb adatok a kvintváltás eurázsiai elterjedtségéhez [Yeni Detaylar Beş Aralıklı Göçüşün Avrasya Dağılımı'na Dair] Néprajzi látóhatár VII*, (1-2), 1-57.
- Sipos, J. (1997). *Similar Musical Structures in Turkish, Mongolian, Tunguz and Hungarian Folk Music*. In: Berta, Á. (ed.): *Historical and Linguistic Interaction between Inner Asia and Europe*. (Studia Uralica 39) Szeged. pp. 305-16.
- Tekin, T. (1989). *XI. yüzyıl Türk şiiri. Divānu Luğātî't-Türk'teki manzum parçalar*. Türk Dil Kurumu Yayınları 541, Ankara.
- Telegdi, Zs. (1963). *Bevezetés a nyelvtudományba I*. [Introduction to linguistics] Budapest.

- Vámbéry, Á. (1885). *Das Türkenfolk in seinen ethnologischen und ethnographischen Beziehungen*. Leipzig.
- Vámbéry Á. (1885). *A magyarok eredete és a finn-ugor nyelvészet II. Válasz Budenz József bírálati megjegyzéseire*, Budapest.
- [Vámbéry, Á.] (2017). *Ölümünün 100. Yılında Ármin Vámbéry Anma Toplantısı Bildirileri*. Ankara, 6-7 Eylül 2013. Türk Dil Kurumu Yayınları 1208, Ankara.
- Vásáry, I. (2017). Osmanlı Öncesi Macar – Türk İlişkilerine Dair. In: [Vámbéry, Á.] *Ölümünün 100. Yılında Ármin Vámbéry Anma Toplantısı Bildirileri*. Ankara 6-7 Eylül 2013. *Türk Dil Kurumu Yayınları 1208*, Ankara. pp. 145-149.
- Vikár, L. – Bereczki, G. (1979). *Chuvash Folksongs*. Budapest.
- Yılmaz, E. (2011). Árpád Berta (2011). Studies in Turkic Etymology. In: Johanson, L. – Róna-Tas, A. (eds), *Turcologica 85*, Wiesbaden. *bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 58*, 261-270.

